

PUBLIZITATEA ETA HIZKUNTZA EZ NORMALIZATUEN KONGRESUA

Kongresu hau izan da, nere ustez, Euskal Herrian ematen ari den euskararen sustatze eta bultzatze-prozesuan abiapuntu garrantzitsua. Hau esatea, topikoa eta banalitatea izan daiteke, jakina. Baina gakoa, neurri batean gutxienez, hortxe dago. Badirudi arlo publikoetatik gai pribatuetara pasatzen ari garela euskararen inguruko erronkan eta orain arteko hizkuntz normalkuntzarako planek, Administrazioari ezezik, gizar-teari ere zabaltzen diotela beren lekutxoak.

Azken finean, alfer-lana litzateke Administrazioa euskalduntzea, gizartea erderatzen bazaigu aldi berean.

Halere, kongresuaren berebiziko garrantzia beste alde batetik dator, hots, kontratazio masiboa egungo fenomeno eta gertakaria zaigun heinean. Izan ere, gaurko kontsumoa ez da kopuru txikitzen finkatzen, handietan baino. Egunotako merkatuak etengabe eskatzen ditu produktu berriak eta kontsumorako eragingarriak. Hortxe dago eta horretan datza publizitatearen mamia. Publizitateak, nolana ere, mezua eskatzen du eta mezu horren eramaileak hitzak eta hizkuntzak dira. Publizitatean euskarak joka dezakeen oihartzuna eta eragin soziala, mass medietan bereziki, erabatekoa izan daiteke eta baita ere zenbait produktu saltzerakoan irudi positibo/negatiboa.

Teorian horrela bada ere, hau da, euskara publiko euskaldunarekiko hurbiltasuna erdiesteko lanabesa delako baieztapen hori, alabaina, berehala izan zen matizaturia, etxe komertzialek beren publizitatean euskara erabiltzeko duten ohituraren eza eta, batez ere, errentagarritasunaren falta zirela medio. Zenbait kasutan euskararen erabilerak sor dezakeen irudi negatiboa ere aztertua izan zen.

Aipatu zen, baita ere, katalan eta antzeko egoeran bizi diren beste mintzaireren egoera eta, beharbada, beste gai batzuen tratamendu eta sakontzea falta zen, hala nola, kontratazio masiboaren ondorio juridiko-linguistikoak, kontsumitzaile euskaldunaren ustezko eskubide linguistikoak, eta batez ere, mezua euskaraz emateko orduan, burutu behar den hizkuntz egokitzetza-prozesua, beti itzulpenaren morroi bizi gabe.

Publizitatea, kontsumoa, kontratazio masiboa... euskaldunok oraintsu arte ezagutu ez ditugun kontuak dira horiek. Alternatiba, alabaina, argi eta gure esku dago, hau da, artein katalan idazle batek idatzitakoa parafraseatuz, «euskara ere merkatu-hizkuntza da».

RAMON ZALLO

EUSKO JAURLARITZAREN KULTUR GASTUA 1992AN

1992. urtea aldaketa-urtea izan da Eusko Jaurlaritzaren kultur politikaren orientabidean. Biraketa hau harrigarri samarra gertatu da, aurreratu egin baitzaio, Sailburuak hartua zuen konpromezuari, azken hamar urteotako kultur politikaz balantze eta gogoeta bat egiteko asmoari, alegia. Gogoeta esplizitoak ezer erakusten ez duen arren, 1992ko biraketak behintzat, argi eta garbi erakusten du erabakiak nondik nora doazen. Aldaketa honen aurrean kultur munduaren erreakzioak guztiz ezkorrak izan direnez, erru handia litzateke Kultura Sailak bide hori urratzen jarraituko balu, kritikak aintzakotzat hartu gabe.

Politika berria: kultur gastu publikoa atzeraka

Kultur eta nazio-identitatea krisian eta eraikuntzan duen Komunitate batean harrigarria gerta daitekeen arren, Kultura

1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
3,9	6,6	5,1	4,6	4,5	4,8	5,3	4,0	3,7	3,6	3,8	3,2

Iturria: estimazio propioa

—lehen Kultura eta Turismo— Sailaren aurrekontuak ez dira salbuespen bat gastu sozialen garapenaren baitan. Beren portaera erabat aldakorra da hasierako urteetan, Gobernuaren gastu osoa kontuan hartuz gero. Hasiera batean pisu handia zuten arren, urtetik urtera jaisten joan dira, 1987an salbu. 1985eko jaitsiera Lurralde Historikoen Legearengatik gertatu

zen, lege honen arabera Kulturako zenbait eginkizun beste erakundeen esku geratu baitzen. 1987tik aurrera, 1991n izan ezik, indizea beheranzkoa izan da.

1992. urteak beste urrats bat —erabatekoa— suposatu du. Kultura Saileko aurrekontua 1991ko 18.356 milioitik 18.950 milioira pasa da. %3,2ko *hazkunde txiki hau*, BPGren antzekoa, oso behetik geratzen da Gobernuaren aurrekontu osoak izan duen %21,3ko hazkundetik. Gauza beretsua gertatu da hezkuntzarekin, eta bereziki, unibertsitate-hezkuntzarekin.

Kultura Saileko gastua Gobernuaren gastu osoaren arabera (%tan)

	1990	1991	1992
Kultura Saila	15.613 (%3,59)	18.356 (%3,85)	18.950 (%3,27)
Kultura espezifikoa	13.943 (%3,27)	15.942 (%3,34)	16.854 (%2,91)
E.J.ren Aurrekontu osoa	425.900 (%100)	476.500 (%100)	578.285 (%100)

Iturria: Aurrekontuak eta estimazio propioa

Gogoan hartuko balira, ez Sailaren gastu guztiak, baizik eta Kulturarekin zuzen-zuzenean zerikusirik dutenak, joera baieztatuta geratuko litzateke. Gastu hauei, hertsiki kultur gastuak direnei alegia, hemendik aurrera «*Kultura espezifikoa*» deituko diegu. (Kanpoan uzten dira Gazteria eta Egintza Komunitarioa, Kirolak eta Turismoa, ez baitira, nere ustez, hertsiki kulturalak eta, aldiz, barneratu egiten da Euskararen Sustapenerako gastua. Honi, erraztearren, ez zaizkio erantsi Hizkuntz Politikarako eta Euskararen Aholkularitzarako partidak, Lehendakaritzaren menpe daudenak eta euskararen sustapenaren gastuaren %10 baino suposatzen ez dutenak. Hala-ber, Zerbitzu Orokorren Departamenduaren gastu guztiak Kulturaren inputatuko dira, bere egintzen zatirik handiena alor horietara zuzentzen delako.)

Kultura Sailaren Gastua, Kultur Gastu espezifikoa eta Eusko Jauriaritzako Gastu Osoa (milioitan eta %tan)

Aldaketak gastu-motan

1990ean ere, nahiz eta zatirik handiena (%80) EITB, HABE eta Orkestra Sinfonikoarentzat izan, Kultura Sailaren aurrekontuetan dirulaguntzek zuten pisu handiak kontrastatu egiten zuen Gobernu Zentralaren Kultura Ministeritzak laguntzetarako zeraman politikarekin (ez oso subentziozalea). Honek, bere egitura-gastuak finantzatu ondoren geratzen denarekin, azpiegitura eta kultur zerbitzuak bultzatzearen aldeko politika darama (museoak, liburutegiak, auditorioak, teatroak, zine-aretoak, Orkestra eta Koro Nazionalak, Gazteen Orkestra, Musikam Hedakuntzarako Zentrua, Ballet Nazionala, Zentru Dramatikoa, Filmoteka Nazionala, etab.). Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak, berriz, 1990ean 617 milioi besterik ez zituen erabili hertsiki kulturalak ziren inbertsio eraeletarako (HABE eta EITB sartu gabe), eta gehiena, Ondare Historiko-Artistikoan.

Eztabaida daiteke politika subentzionaiztaile batek —sorketaren, gizarte zibilaren beraren kultur produkzio eta hedakuntzaren eragile izan nahi duenak— azpiegiturak sendotu nahi dituen politika baten —produkzio eta atsegin sozialerako marko egonkorrak sortu nahi dituenaren— aurrean izan ditzakeen abantailaz edota desabantailaz. Eraginkorrena bi epigrafeen arteko oreka aurkitzea litzateke. Arazoa, beraz, bi bide nagusi hauek adierazten dituzten kontzeptu zehatzetan eta izango duten azken emaitzan datza.

Azken aldaketek, ordea, ez diote dilema horri zuzenean erantzuten. Albora utziz Oroipenen politika —1992a urte berezia izan da alde horretatik—, eta gastua handiegia izan bada ere (1.271 milioi), nahiz eta erlatiboki Gobernu Zentralaren fastuekin alderatuz gero, aldaketek *azpiegitura-politikam* eta *imajin-politikaren nahastura* (Expo, Guggenheim) bateranzko bidea markatzen dute.

Inork ez du zalantzan jartzen imajin-politika batek duen *intensa*, baina harrigarria da sorketak, hedakuntzak eta sustapenak baino garrantzi handiagoa izatea.

Subjektu erabakitzaila aldatu egiten da

1992an *atzerakoitasun* bat somatzen da Kultura Sailaren planteamenduetan. Garai batekoak, *sozialagoak* ziren: funtzio publikoak garrantzi handiagoa zuen «agente integratzaile eta eragile» gisa, ekimen sozialak —bereziki irabazirik bilatzen ez zuten pertsona fisikoen, enpresa txikien eta erakunde sozialenak— bultzatuz.

1992an *aldatu egiten da subjektu erabakitzaila*. Jadantik ez dira laguntza publikoaren bila dabiltzan ekimen sozialak lehenetasuna dutenak, baizik eta Administrazioak berak hartutako erabakiak —batzuk behar-beharrezkoak eta beste batzuk inposatuak nahiz eta erantzun soziala handia izan, Guggenheim edo Expo'92 esaterako—, aurrekontuaren zatirik nagusiena bereganatuz. *Zortzi kontzeptuk* —EITB (10.100 milioi), HABE (1.895), Expo'92 (1.010), Guggenheim (659), Anoetako Estadioa (600), Euskadiko Orkestra Sinfonikoa (600), EKI (320) eta «Amerika eta Euskaldunak» (291)— 15.475 milioi suposatuta dute, *Aurrekontu Osoaren %80, alegia*.

Arriskua —kasu honetan erabat gainditua— erabakiak botere politikoaren irudia hobetzeko erabiliak izatean datza, kultura instituzional eta espektakularrari lehenetasuna emanez, bigarren maila batean utziz, kultura bizia eta gizarte zibil estimulatu eta partehartzaile batetik sortutakoa. Kultura, batez ere, harreman soziala, identifikazioa eta errekreazioa da.

Berehalako hartzailea aldatu egiten da

1990ean dirulaguntzatarako, inbertsiontarako eta aktibitate tarako erabilitako diru-kopurutik %86, hau da, aurrekontu espezifikoen %95, erakunde publikoek zuzendutako egintzetarako erabiltzen bazen, 1992an joera areagotu egiten da eta *Administrazioa bera da berehalako onuradun* bihurtzen dena. Azken hartzailea gizarte bera bada ere (EITB, Expo'92, HABE, etab.) hau subjektu pasibo moldakor gisa tratatzen da, kultura sozialaren partaidekide edo azken arduradun gisa baino gehiago.

1992an kultur ekintzetarako erabilitako aurrekontu espezifikokoaren %93,13 Administrazioaren beraren erakundeei zuzenduko zaie. Honek banaketa erregrisboa eratzen du eta kultura interbenitu batez, politikoki interesatu eta dirigista batez hitz egiteko aukera ematen du.

Izan ere, gastu publiko espezifikoko kulturalaren berehalako hiru hartzaile nagusietatik —Elkarte Autonomoa eta Institutio Publikoak, Familiak eta irabazirik bilatzen ez duten Erakunde eta Enpresa Pribatuak—, Administrazioa bera da 14.990 milioi gestionatuko dituen.

«Familiak eta irabazirik bilatzen ez duten Erakundeek» 632,6 milioi gestionatu dituzte, hau da, aurrekontu osoaren %3,9 —1990ean aurrekontu espezifikokoaren %11 izan zen— eta Enpresek (aldizkariak, argitaldarien, Euskadiko Balletak, etab.ek) 472,4 milioi. Azken hauen egoera hobera egin du, %2,3tik %2,9ra igoz. Nolanahi ere, honek guztiak *gizarte zibilaren* mesfidantza izugarria adierazten du.

Gastuaren egitura funtzioen arabera

Ditugun datuen arabera lau kontsiderazio orokor egin genitzake:

- Lehenik: pertsonen, talde sozialei eta irabazirik bilatzen ez duten instituzioei emandako laguntzak izan dira politika-aldaketaren murrizketak jasan dituztenak. Gainera, ez dirudi aipatutako aldatuta behin-behinekoa denik, aprobeztatu egin baita Oroipenen gastua kapitulu handitan zentralizatu ahal izateko. A reago oraindik, gastu txikietan ere, joera, berbera da: laguntzak ahal den neurrian ente publikoei eman eta geratzen dena ente pribatu pribilegiatuari.

Kultur Kezka-k arrazoi zuen Aurrekontuari eginiko kritikan. Enpresei —Euskadiko Balletari, Koru Federazioari— emandako bekak ezik, beste guztiak desagertu egiten dira eta, egoera hau leundu ahal izateko, Diputazioenak ez dira nabarmenki berretzen. Halaber, murriztu egiten dira Kultur Hedakuntzari, Zinari, Teatroari eta Ondare eta Museoen —Guggenheim salbu— zenbait kapitulari buruzkoak. Baita ere, euskararen sustapenerako laguntzak —Vasco Press, bideoak eta,

	1990		1991		1992	
	milioi	%	milioi	%	milioi	%
ZERBITZU OROKORRAK	8.315	60,6	9.635	60,4	10.527,8	62,4
Zerb. orokor.	460	3,3	440,4	2,7	427	2,5
Bekak	140	1	139	0,8	—	0
EITB	7.715	56,2	8.913	55,9	10.100	59,9
EUSKARAREN SUSTAPENA	2.799,64	20,4	3.136	19,7	2.091,94	12,4
E.A. Zuzendaria	374,15	2,7	386	2,4	196,94	1,1
HABE	2.425	17,6	2.750	17,2	1.895	11,2
KULTUR SORK. ETA HEDAK.	1.524,02	11,1	2.082	13	2.681,36	15,9
Musika, Folk eta Dantza	211,35	1,5	—	—	241	1,4
Orkestra Sinfonikoa	496,16	3,6	572	3,6	600	3,5
Sorkuntza eta Hedakuntza	182,07	1,3	—	—	140,31	0,8
Zinea	359,48	2,6	—	—	329	1,9
Teatro	105,87	0,7	—	—	99,45	0,5
Konmemorazioak	169,08	1,2	540	3,4	1.271,6	7,6
ONDARE HISTORIKO-ARTIST.	1.085	7,9	1.087	6,8	1.562,59	9,2
Ondare Artistiko eta Arkit.	201,41	1,4	—	—	240,27	1,4
Liburu eta Liburutegiak	131,7	0,9	—	—	313,9	1,8
Museoak, Arte Ederrak, Erak.	673,49	4,9	—	—	269,29	1,5
Guggenheim	—	—	—	—	659	3,9
Artxibategiak	79,37	0,5	—	—	80,13	0,4
KULTUR GASTU ESPEZ. GUZTIRA	13.724	100	15.940	100	16.862,9	100

Iturria: Estimazio propioa Aurrekontuetan oinarrituz

oro har, euskararen aldekoak—, kapitulu handiak eta liburu eta liburutegientzako laguntzak irabazten ateratzen diren bitartean. Honenbestez, *dirulaguntzen murrizketa 1.500 milioi ingurukoa izan da.*

Gauza bat litzateke dirulaguntzen xedea arrazionalizatzea eta lehentasuna duten arloen garapen-estrategia baten arabera planifikatzea —kalitate txarreko lan eta egintzen finantzazioa saihestuz, honela erdipurukoak funtzionarizatu baino ez baita egiten—, eta beste bat, 1992an gertatu dena. Dirulaguntzak, oro har, murriztu egin badira ere, kaltetuanak talde txikiak eta sortzaileak izan dira, kontuan hartu gabe aurreko lanaren kalitate eta emaitzen ebaluazioa. Hau oso argi ikus daiteke Bekei dagokien epigrafean. Erabat desagertu dira eta Diputazioek, aurten behintzat, ez dituzte bere gain hartu, nahiz eta etorkizunera begira akordioan batera iritsi nahi duten Lurralde bakoitzaren erantzukizuna izan dadin. Kultur Sorketa eta Hedakuntzari dagozkion epigrafe guztiei ere gauza bera gertatu zaie, Oroipenen epigrafeari buruzkoa salbu. Hau, koiunturalki, bi urtetan hamar aldiz berretu da. Halaber, Museoen epigrafea Guggenheim proiektuak ordezkatu du.

- **Bigarrenik:** dirulaguntzak murriztu egin dira. Baina mantendu direnak, bi instituzio-moten *mesedetan* mantendu dira: bateko, instituzio *publiko edo erdipublikoak* (Udalak, Musika Hamabostaldia, Euskal Media, Amerika eta Euskaldunak, Miramar, Gernika Gogoratuz), eta besteko, *instituzio pribatu homologatuak, finkatuak edo eragin handikoak* (Real Sociedad Baskongada, Eusko Ikaskuntza, Forum Deusto, Sabino Arana Fundazioa, Eliza, Elhuyar, Euskal Idazleen Elkarte, etab.).

Alde batera utziz edozein aurrekontu aurrerakoitan aipaturiko instituzio gehien-gehienak sartu beharko liratekeela, kritikagarria gertatzen dena zera da: kultura instituzional baten alde egiten den apustua, gainontzeko laguntzak eliminatuz.

- **Hirugarrenik:** hizkuntza egoera kritiko batean eta Kontseilaritza abertzalea duen Herrialde batean harrigarria gerta daitekeen arren, murrizketaren ondorio latzenak ezagutu dituzten kapituluaren artean, euskararen sustapenari eta HABEri dagozkienak dira. Oro har, zazpi puntu baino gehiago jaisten da. Gai honek ez du ia oihartzunik izan Aurrekontuari eginiko kritiketan.

Egia da HABEren azpiegitura ia burututzat eman daitekeela baina, hala ere, ulertzen ez dena ekintzen finantzazioaren murrizketa da, helduen euskalduntzeak bultzada handiagoa behar duen Herrialde batean.

- **Laugarrenik:** *gestiorako barne-kostuak ere murriztu egin dira*. Hau ulergarria litzateke baldin eta murrizketa austeritate-eredu izateko asmoz egin balitz, baina gestioa sinplifikatu egin bada, gizarte zibilari zegozkion dirulaguntzak erakunde publiko eta pribatu homologatuetara joan delako izan da. Mar-txa honetan, beharbada, ez dugu Kultura Sailaren beharrik izango.

Euskaratzailea:
JON BERGARETXE